

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347.961.4

ЛУЦЬКА Г. В.

**НОТАРІАЛЬНА ФОРМА ОХОРОНИ І ЗАХИСТУ
В МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН
НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИЙ ТЕРИТОРІЇ**

Аналізуються встановлені Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» особливості здійснення прав щодо нерухомого майна та права на спадкування на тимчасово окупованій території. Дається загальнотеоретична характеристика нотаріальної форми охорони і захисту цивільних прав та особливості її реалізації (в межах правоохоронної та правозахисної функцій нотаріату) в механізмі забезпечення цивільних прав громадян на тимчасово окупованій території. Наводяться погляди науковців на інститут нотаріату та його завдання, здійснюється порівняння із судовою формою. Розкриваються окремі аспекти процесуальної форми здійснення нотаріальної діяльності при забезпеченні цивільних прав громадян на тимчасово окупованій території. Дається оцінка доступності і ефективності нотаріальної форми в аспекті конкретних нотаріальних дій.

Ключові слова: *цивільні права, забезпечення прав, нотаріальна форма, охорона прав, захист прав, тимчасово окупована територія.*

Анализируются установленные Законом Украины «Об обеспечении прав и свобод граждан и правовом режиме на временно оккупированной территории Украины» особенности осуществления прав относительно недвижимого имущества и права на наследование на временно оккупированной территории. Представляется общетеоретическая характеристика нотариальной формы охраны и защиты гражданских прав и особенности ее реализации (в пределах правоохранительной и правозащитной функций нотариата) в механизме обеспечения гражданских прав граждан на временно оккупированной территории. Приводятся взгляды ученых на институт нотариата и его задачи, осуществляется сравнение с судебной формой. Раскрываются отдельные аспекты процессуальной формы осуществления нотариальной деятельности при обеспечении гражданских прав граждан на временно оккупированной территории. Дается оценка доступности и эффективности нотариальной формы в аспекте конкретных нотариальных действий.

Ключевые слова: *гражданские права, обеспечение прав, нотариальная форма, охрана прав, защита прав, временно оккупированная территория.*

The peculiarities of exercising the rights to immovable property and the right to inherit in the temporarily occupied territory established by the Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Citizens and the Legal Regime in the Temporarily Occupied Territory of Ukraine» are analyzed. The general theoretical characteristics of the notarial form of protection and defense of civil rights and features of its implementation (within the law enforcement and human rights functions of the notary) in the mechanism of civil rights of citizens in the temporarily occupied territory. Scholars' views on the

institute of notary and its tasks are given, a comparison with the judicial form is made. Some aspects of the procedural form of notarial activity in ensuring the civil rights of citizens in the temporarily occupied territory are revealed. An assessment of the availability and effectiveness of the notarial form in terms of specific notarial acts.

Key words: *civil rights, protection of rights, notarial form, protection of rights, protection of rights, temporarily occupied territory.*

Тимчасова окупація частини території України (Автономної Республіки Крим та міста Севастополя) триває з 2014 року. Тимчасово окупованими територіями також було визнано окремі райони, міста, селища і села Донецької та Луганської областей (а розпорядженням Кабінету Міністрів України від 07 листопада 2014 р. № 1085-р, у редакції розпорядження від 02 грудня 2015 р. № 1276-р, затверджено Перелік населених пунктів, на території яких органи державної влади тимчасово не здійснюють свої повноваження, та перелік населених пунктів, що розташовані на лінії зіткнення). Прийнятий Верховною Радою України у зв'язку із тимчасовою окупацією Автономної Республіки Крим Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII (далі – Закон) встановив особливий правовий режим на цій території, визначив особливості діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб. На вказаній території Законом поширено особливий правовий режим вчинення правочинів, реалізації інших прав і свобод людини і громадянина тощо. Закон також передбачив особливий порядок забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території. Зокрема, такий особливий порядок стосується набуття та припинення права власності на нерухоме майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території (ч. 4 ст. 11), а також реалізації права на спадкування (ст. 11-1).

Здійснення зазначених цивільних прав, як передбачено Цивільним кодексом України (ч. 1 ст. 209, ст. 657; ч. 1 ст. 1269) та Законом України «Про нотаріат» (п. 3 ч. 1 ст. 34) здійснюється в нотаріальній формі. Причому, за загальним правилом, посвідчення правочинів щодо відчуження, іпотеки нерухомого майна провадиться за місцезнаходженням цього майна або за місцезнаходженням (місцем реєстрації) однієї із сторін відповідного правочину; оформлення спадщини відбувається за місцем відкриття спадщини, – останнім місцем проживання спадкодавця (ст.ст. 55, 66 Закону України «Про нотаріат», ч. 1 ст. 1221 ЦК України).

Тобто в наведених випадках призначення нотаріальної форми полягає передусім в охороні відносин власності шляхом оформлення переходу права власності на нерухоме майно (або на підставі відповідного правочину, або в порядку спадкування), яке розташоване на тимчасово окупованій території України. Така важливість нотаріальної форми пов'язана передусім із тим, як звертають увагу окремі науковці, що відносини власності є «ядром» приватноправових відносин, відповідно вся діяльність нотаріусів спрямована на реалізацію конституційних принципів «святищенності» та «непорушності» права власності. Відповідно нотаріат є необхідною складовою приватноправової системи разом із цивільним, цивільним процесуальним, цивільним реєстраційним та виконавчим правом [1, с. 5]. Т.В. Федоренко теж наголошує, що першим завданням нотаріату є захист і охорона власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [2, с. 266]. Зважаючи на те, що обов'язковість нотаріальної дії визначається законом або її вчинення відбувається за ініціативою суб'єкта звернення до нотаріуса, то, як слушно зауважує Л.В. Єфіменко, ця конструкція не повинна обмежувати можливостей, що входять до змісту конкретного суб'єктивного права, для досягнення певного правового результату [3, с. 39–40], в т.ч. можливостей здійснення зазначених цивільних прав, хоча й поза межами тимчасово окупованої території України.

Вказаний вище Закон вніс певні «корективи» в нотаріальну форму, виключивши можливість вчинення правочинів щодо нерухомого майна, розташованого на тимчасово окупованій території, за місцезнаходженням такого майна (тобто на тимчасово окупованій території), і виключивши можливість оформлення на зазначеній території спадщини (прав на спадкове майно). Та відніс вчинення таких нотаріальних дій до компетенції нотаріусів за межами тимчасово окупованої території. Відповідні роз'яснення щодо особливостей вчинення нотаріусами зазначених нотаріальних дій надано в Інформаційному листі Нотаріальної палати України «Деякі питання

оформлення спадкових прав на майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території України та на території проведення антитерористичної операції. Особливості відчуження нерухомого майна, що знаходиться на непідконтрольній Україні території» [4].

Проте в межах нашої статті не будемо досліджувати процесуальні особливості вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із посвідченням правочинів стосовно розташованого на тимчасово окупованій території нерухомого майна або оформлення спадщини, якщо спадкодавець проживав на зазначеній території, а також особливості вчинення інших нотаріальних дій за участю громадян, які проживають на тимчасово окупованій території України. А присвяtimo нашу увагу теоретичним засадам правової природи нотаріальної форми захисту прав в механізмі забезпечення цивільних прав громадян на тимчасово окупованій території.

Нотаріальна форма як одна з форм охорони і захисту цивільних прав була предметом дослідження багатьох науковців (зокрема таких, як Л.М. Баранова, М.М. Дякович, Ю.В. Желіховська, В.М. Жуйков, О.О. Кармаза, В.В. Комаров, Х.В. Майкут, Л.К. Радзівська, С.Г. Пасічник, Т.М. Підлубна, В.М. Черниш, Т.В. Федоренко, С.Я. Фурса, Є.І. Фурса та ін.), які в своїх наукових працях давали характеристику нотаріату як охоронному інституту та визначали нотаріальну форму і завдання (функції) нотаріату тощо. Проте серед всіх науковців лише О.О. Кармаза окремо розкрила загальнотеоретичні положення нотаріального процесу в механізмі забезпечення цивільних прав громадян в умовах дії правового режиму на тимчасово окупованій території України [5].

Водночас загальнотеоретична характеристика правової природи нотаріальної форми охорони і захисту цивільних прав громадян, які проживають на тимчасово окупованій території України, або мають на цій території нерухоме майно або в яких є необхідність в оформленні спадщини, якщо спадкодавець проживав на цій території, в юридичній літературі ще не проводилась.

З огляду на зазначене метою нашої статті є загальнотеоретична характеристика нотаріальної форми охорони і захисту цивільних прав та особливості її реалізації (в межах правоохоронної та правозахисної функцій нотаріату) в механізмі забезпечення цивільних прав громадян на тимчасово окупованій території.

В юридичній літературі провідні вчені-цивілісти традиційно виділяють наступні форми захисту цивільних прав, а саме: судовий захист (ст. 16 ЦК України), адміністративний захист (ст. 17 ЦК України), захист нотаріусом (ст. 18 ЦК України), самозахист (ст. 19 ЦК України), захист за допомогою інших громадських, державних та міжнародних інституцій та органів [6, с. 183].

Крім того, наприклад О.О. Кармазою, пропонується розглядати з наукової точки зору захист цивільних прав загалом та захист житлових прав зокрема через призму цивілістичного процесу, а саме: захист у нотаріальному процесі, захист у цивільному процесі та захист у виконавчому процесі. При цьому О.О. Кармаза доводить, що нині нотаріальний процес у цивілістичному процесі щодо забезпечення саме безспірних житлових прав є домінуючим, а в майбутньому (за умови вирішення правових, організаційних та професійних питань) може бути альтернативним цивільним юридичним процесом, спрямованим на вирішення спору щодо житла без звернення сторін до суду. Способом захисту житлових прав у такому разі може стати посвідчення договору про врегулювання спору щодо житла та/або вчинення виконавчого напису на такому договорі [7, с. 14, 26]. Підтримуючи концепцію О.О. Кармази в частині того, що охорону та захист цивільних прав громадян в Україні в юриспруденції доцільно розглядати комплексно, а саме через теорію цивілістичного процесу [8], звертаємо увагу на те, що ця тема потребує подальших наукових досліджень, однак в межах цього дослідження увага приділятиметься лише нотаріальному процесу, як елементу у механізмі забезпечення суб'єктивних цивільних прав громадян, які проживають на тимчасово окупованій території України.

Наявність декількох форм захисту, як слушно зауважує Т.М. Ярова, ставить перед законодавцем та суб'єктом, права чи інтереси якого порушені, проблему розмежування їх використання. Відповідно перед суб'єктом права виникає питання про ефективність та доцільність використання тієї чи іншої форми захисту (юрисдикційної чи неюрисдикційної). Основне розмежування між ними, як стверджує автор, полягає в тому, що захист прав і інтересів у юрисдикційній формі здійснюється різними державними й громадськими органами, із властивим кожному з них певним процесуальним порядком діяльності в рамках загального й спеціального провадження, у той час як захист прав та інтересів у неюрисдикційній формі відбувається в рамках матеріальних правовідносин і здійснюється, як правило, самими учасниками правовідносин. В рамках юрисдикційної форми захисту суб'єктивних прав і законних інтересів можна вести мову про загальний порядок захисту прав у судах загальної юрисдикції, господарських і третейських судах, і про

спеціальний порядок захисту суб'єктивних цивільних прав і законних інтересів – адміністративному та нотаріальному порядку захисту [9, с. 292].

З приводу нотаріального порядку захисту слушно зауважує В.М. Жуйков про те, що на практиці органи нотаріату є найбільш доступними охоронцями прав та законних інтересів, здатні юридично закріплювати майнові права учасників безспірних правових відносин. Обов'язок держави зводиться не лише до відновлення чи визнання порушеного або оскарженого права, але й до недопущення порушення та оспорювання останнього. Нотаріальна діяльність має превентивний характер [10, с. 33–34].

В юридичній літературі науковцями дається майже однакова характеристика інституту нотаріату. Нотаріат є важливим юрисдикційним елементом громадянського суспільства, інституалізація якого відбувається в рамках системи органів юстиції. Нотаріат як правовий інститут є складовою приватноправової системи вже протягом останніх 200 років [11, с. 3]. Як інститут громадянського суспільства нотаріат виконує функцію охорони та захисту гарантованих Конституцією та законодавством України прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом вчинення нотаріальних дій нотаріусами від імені держави [12, с. 66]. Нотаріат покликаний створювати належні умови для ефективної реалізації норм права фізичними та юридичними особами, захищати їхні суб'єктивні права і законні інтереси, надаючи правочинам публічної довіри, а документам більшої доказової сили. Крім того, нотаріат виконує превентивне завдання, запобігаючи суперечкам між сторонами цивільних правовідносин, захищаючи права осіб від можливих порушень у майбутньому, утверджуючи між ними стабільні й передбачувані відносини. Відтак він є одним із важливих чинників формування правової держави [13, с. 1]. Нотаріат як охоронний інститут своєю діяльністю покликаний сприяти досягненню завдань правосуддя, запобігати при цьому виникненню судових спорів шляхом попередження порушення цивільних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, забезпечувати їх належне здійснення [14].

Комаров В. В. та Баранкова В. В. пишуть, що нотаріат є інститутом, що забезпечує охорону та захист прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом вчинення нотаріальних дій від імені держави. Нотаріальна діяльність спрямована на надання офіційної сили, вірогідності юридичним правам, фактам і документам. Діяльність нотаріату має певну спільність з діяльністю інших органів цивільної юрисдикції. Разом із тим нотаріальна форма охорони і захисту відрізняється від інших форм. Особливість нотаріальної форми полягає в тому, що вона, як правило, спрямована не на безпосередній захист, а на попередження порушення права і тому предмет її діяльності специфічний. На відміну від судової діяльності, предметом якої переважно є спори про право цивільне, предмет нотаріальної діяльності становлять безспірні справи [15, с. 41].

Як зауважує Д.М. Чечот, за своєю функціональною природою діяльність нотаріусів найбільш близька до діяльності суду, оскільки здійснюється в інтересах фізичних та юридичних осіб і має метою функцію контролю та врегулювання цивільних правовідносин. Нотаріат захищає інтереси, пов'язані з установленням очевидних фактів і обставин, тоді як суд установлює такі факти й обставини, існування яких не є очевидним і вимагає досить великого аналізу доказів [16, с. 14–15]. Горячи про нотаріальну форму та характеризуючи її як підформу юрисдикційного захисту, Ю.В. Желіховська зазначає, що вона спрямована на охорону цивільних прав та інтересів учасників цивільних правовідносин без допомоги судових органів [13, с. 7].

На думку В.В. Комарова, професійна діяльність нотаріуса забезпечує превентивний правовий захист і унеможливорює порушення в майбутньому прав та інтересів суб'єктів права й виникнення спорів у судах. На думку вченого, нотаріат як інститут позасудового превентивного захисту своєю діяльністю має сприяти досягненню завдань правосуддя, запобігаючи виникненню судових спорів шляхом попередження порушення цивільних прав та інтересів, забезпечення їх належної реалізації. За своєю сутністю нотаріальна діяльність, що здійснюється приватно практикуючим нотаріусом, не відрізняється від діяльності державного нотаріуса – вона залишається юрисдикційною [17, с. 155, 156].

Суть юрисдикційної форми полягає в тому, що особа, право якої порушено, оспорується чи не визнається, звертається за захистом до державного чи іншого компетентного органу, який уповноважений приймати необхідні міри для відновлення порушеного права або припинення правопорушення [18, с. 203].

Водночас, як зауважує В.В. Комаров, і для правосуддя, і для нотаріату існує загальна мета – забезпечення захисту прав фізичних і юридичних осіб. І суддя, і нотаріус діють від імені держави, реалізують владні повноваження. А по-друге, нотаріальна форма забезпечує доказову силу правам, фактам і документам, що полегшує при необхідності в наступному процес розгляду

і вирішення цивільних справ у суді, встановлення фактів, що входять до предмета доказування по даній справі. В основу характеристики нотаріату як інституту превентивного правосуддя покладене розуміння нотаріату як органа, покликаного не здійснювати судові функції, а сприяти досягненню задач правосуддя і запобігати виникненню судових спорів за допомогою попередження порушення цивільних прав та інтересів, забезпечення їхньої належної реалізації, що можна назвати превентивним захистом. [17, с. 158–160].

Фурса С.Я. і Фурса Є.І. змістом діяльності нотаріату виділяють два глобальних та стратегічних завдання – правоохоронна та правозахисна діяльність, які покладено державою на спеціальну структуру органів та додатково на окремих посадових осіб. А на законодавчому рівні визначена спеціальна процедура його здійснення. Разом із тим, на думку вчених, нотаріат необхідно розглядати в більш широкому плані як соціальне явище, яке пов'язане з потребою суспільства в забезпеченні охорони і захисту цивільних прав фізичних та юридичних осіб, держави [19, с. 39]. Водночас С.Я. Фурса говорячи про такі функції нотаріуса, як охорона і захист, зауважує, що останнє положення дублює функцію суду як правозахисного державного органу. Тому вона пропонує до функцій нотаріату в майбутньому відносити лише захист окремого об'єкту – охоронюваного законом інтересу – шляхом безспірного встановлення фактів, зокрема, невиконання умов угоди. У разі ж потреби вжиття владних державних повноважень до сторони, яка не виконує своїх обов'язків, автор пропонує звертатись до суду у порядку наказного провадження. Так, як зазначає С.Я. Фурса, для діяльності суду та нотаріусів характерним є положення, що вони мають встановлювати наявність або відсутність прав у суб'єктів, але різниця в характері їх діяльності полягає саме у тому, які види доказів мають розглядати ті чи інші органи. Нотаріуси можуть приймати лише безспірні докази, а суди будь-які, що відповідають умовам належності доказів і допустимості засобів доказування [20, с. 10]. Водночас, наприклад Т.В. Федоренко, найважливішою функцією нотаріату виділяє саме правозахисну функцію, яка полягає у забезпеченні дотримання учасниками цивільно-правових відносин чинного законодавства. Реалізація цієї функції здійснюється шляхом вчинення широкого спектра дій – починаючи від встановлення законності безпосередньо правочину, що сторони мають намір укласти, визначенні правоздатності і дієздатності сторін, наявності необхідних повноважень у представників сторін правочину, наявності встановлених законом істотних умов договору, приналежності майна особі, яка розпоряджається нерухомістю, дотримання прав і законних інтересів третіх осіб, що не беруть участі у договорі, перевірки відсутності обмежень (обтяжень) прав особи, яка розпоряджається нерухомістю, тощо [2, с. 264]. Т.М. Підлубна при цьому зазначає, що захист прав та інтересів нотаріусом здійснюється, як правило, шляхом посвідчення правочинів, підтвердження наявності певних прав для їх майбутньої реалізації. [21, с. 46].

М.М. Дякович теж в якості завдань нотаріату виділяє охорону та захист суб'єктивних прав громадян і юридичних осіб у приватноправовій сфері [22]. Л.К. Радзієвська і С.Г. Пасічник під завданнями нотаріату розуміли забезпечення захисту та охорони власності, прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, сприяння у зміцненні законності та правопорядку, попередження правопорушень [23, с. 9].

Діяльність нотаріату визнають різновидом правозастосовчої, юрисдикційної діяльності, що зачіпає найбільш важливі й істотні аспекти здійснення прав громадянами та юридичними особами і тому, як справедливо зауважують В.В. Комаров і В.В. Баранкова, має здійснюватися в процесуальній формі, що забезпечує єдність і адекватність правового змісту та юридичної форми договору чи іншої юридично значущої дії, виявлення дійсного волевиявлення сторін, баланс публічних і приватних інтересів [15, с. 43].

Беручи до уваги твердження, що правоохоронна функція нотаріату у цивільному праві проявляється у впливі нотаріуса на права та інтереси учасників цивільних відносин, на стадії їх здійснення, в межах покладеної на нього компетенції [13, с. 4], ми погоджуємось із думкою, що випадках, коли нотаріальний процес не в змозі забезпечити охорону та захист прав громадян або юридичних осіб через недосконалість (невизначеність) норм матеріального права, то у цьому випадку необхідно вносити відповідні доповнення до норм матеріального права з метою конкретизації правовідносин, їх зміни, якщо норми права у цій галузі суперечать загальним правовим нормам тощо [20, с. 16].

Останнє теоретичне положення повністю стосується регулювання особливостей правового забезпечення охорони і захисту прав громадян на тимчасово окупованій території України, зокрема в нотаріальному порядку.

Як було зазначено нами на початку, Закон встановив особливий порядок забезпечення прав і свобод громадян України, які проживають на тимчасово окупованій території, який стосується передусім набуття та припинення права власності на нерухоме майно (вчинення правочинів щодо нерухомого майна), яке знаходиться на тимчасово окупованій території, та реалізації права на спадкування. Здійснення громадянами зазначених цивільних прав, незалежно від місця проживання суб'єкта цих прав на тимчасово окупованій території, має відбуватися виключно в нотаріальній формі – шляхом вчинення таких нотаріальних дій нотаріусом поза межами зазначеної території.

При цьому вважаємо, що Закон не обмежує самих можливостей здійснення громадянами своїх цивільних прав щодо нерухомого майна та спадкування на тимчасово окупованій території (тобто не звужує зміст та обсяг цих прав), хоча й передбачає нотаріальну форму їх здійснення виключно поза межами тимчасово окупованої території України.

Така нотаріальна форма, перш за все, включає нотаріальні провадження, які О.О. Кармаза обгрунтовано виділяє в окрему групу як обтяжені елементом, пов'язаним із правовим режимом тимчасово окупованої території України, під якими вона пропонує розуміти здійснення в нотаріальному процесі нотаріусом в межах повноважень, в порядку та в спосіб, які передбачені національним законодавством України загалом та чинними міжнародними договорами України зокрема, процесуально-правових дій, направлених на забезпечення безспірних цивільних прав внутрішньо переміщених громадян України з тимчасово окупованої території України, громадян, які проживають на тимчасово окупованій території, а також інших осіб, права яких гарантуються спеціальним законом України, а також вчинення інших визначених законом нотаріальних дій з метою надання їм юридичної достовірності за межами тимчасово окупованої території України [5, с. 307].

Отже, нотаріальна форма охорони і захисту в механізмі забезпечення цивільних прав громадян на тимчасово окупованій території, як різновид юрисдикційної діяльності держави, змістом якої є правоохоронна і правозахисна функції, загальним призначенням якої є запобігання виникненню судових спорів за допомогою попередження порушення цивільних прав та інтересів та забезпечення їхньої належної реалізації через нотаріусів поза межами тимчасово окупованої території, має своїм особливим призначенням, визначеним спеціальним Законом, охорону відносин власності шляхом оформлення переходу права власності на нерухоме майно (або на підставі відповідного правочину, або в порядку спадкування), яке розташоване на тимчасово окупованій території України.

Нотаріальна форма в механізмі забезпечення цивільних прав громадян, які проживають на тимчасово окупованій території, є більш доступною, на відміну від судової форми, оскільки передбачає можливість звернення особи з приводу здійснення права на спадкування до будь-якого нотаріуса поза межами тимчасово окупованої території, а права власності на розпорядження нерухомим майном (крім можливості посвідчення договору відчуження нерухомого майна за місцезнаходженням однієї із сторін відповідного правочину), якщо воно розташоване на непідконтрольній території Донецької і Луганської областей, то до нотаріусів інших районів Луганської та Донецької областей (наказу Міністерства юстиції України «Про невідкладні заходи щодо захисту прав громадян на території проведення антитерористичної операції» від 17.06.2014 № 953/5), а якщо воно розташоване на території Автономної Республіки Крим, то подібних роз'яснень немає, тому застосовується ч. 4 ст. 11 Закону (тобто до будь-якого нотаріуса за межами тимчасово окупованої території). Водночас судова форма може бути реалізована лише в місцевих загальних судах міста Києва (ст. 12 Закону) або в конкретно визначених місцевих загальних судах Донецької та Луганської областей на підконтрольній Україні території (розпорядження голови Вишого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 02.09.2014 № 2710/38-14 «Про визначення територіальної підсудності справ»).

Разом з тим, нотаріальна форма не завжди виявляється ефективною, оскільки можуть виникати відповідні ускладнення. Наприклад, коли після відкриття спадщини на відповідних територіях і заведення спадкових справ сталася тимчасова окупація таких територій, а відтак оформлення спадщини (видача свідоцтва про право на спадщину) стало потребувати звернення до нотаріуса поза межами тимчасово окупованої території України; проте відсутність спадкової справи у нового нотаріуса ставало цьому на заваді, а відтак право на спадкування вимагало вже реалізації в судовому порядку (проте без попереднього звернення до нотаріуса і отримання відмови у вчиненні нотаріальної дії по оформленню спадщини звернення до суду є передчасним). Це саме стосується переоформлення права власності на нерухоме майно (вчинення відповідних правочинів з ним або оформлення на нього права власності в порядку спадкування), розташоване

на тимчасово окупованій території України, якщо у особи немає оригіналів правостановлюючих документів на таке нерухоме майно і це майно не зареєстроване в Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно та їх обмежень України.

Нотаріальна форма характеризується й процесуальними особливостями вчинення конкретних нотаріальних дій, зумовленими передусім оцінкою на предмет легітимності поданих нотаріусу документів (з огляду на встановлену ч. 3 ст. 9 Закону недійсність документів, виданих окупаційною владою на тимчасово окупованій території), зокрема що посвідчують особу, підтверджують факт смерті особи на тимчасово окупованій території, факт родинних відносин із спадкодавцем, або право власності на розташоване на цій території нерухоме майно, а також коло спадкоємців, які прийняли спадщину та знаходяться на тимчасово окупованій території тощо. Зазначеним процесуальним особливостям нами буде приділена увага в подальших наукових дослідженнях.

Список використаних джерел:

1. Черниш В. М. Цивільно-правові засади розвитку нотаріату в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2003. 16 с.
2. Федоренко Т. В. Нотаріат як форма захисту прав і законних інтересів громадян. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2012. Випуск 20. Частина II. Том 1. С. 263–266.
3. Єфіменко Л. В. Принципи та функції нотаріальної охорони цивільних прав та інтересів. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 36–43.
4. Деякі питання оформлення спадкових прав на майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території України та на території проведення антитерористичної операції. Особливості відчуження нерухомого майна, що знаходиться на непідконтрольній Україні території: Інформаційний лист Нотаріальної палати України від 29 червня 2017 року. URL: <https://vnpu.kiev.ua/?p=2816>.
5. Кармаза О. О. Забезпечення цивільних прав громадян в умовах дії правового режиму на тимчасово окупованій території України: загальнотеоретичні положення нотаріального процесу. *Публічне право*. 2015. № 3 (19). С. 305–312.
6. Цивільне право України: підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. К.: Істина, 2003. 776 с.
7. Кармаза О. О. Концепції охорони та захисту житлових прав у цивілістичному процесі: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. К., 2014. 36 с.
8. Кармаза О. О. Теорія цивілістичного процесу та її значення в контексті охорони та захисту прав громадян в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2016. № 3. С. 188–192.
9. Ярова Т. М. Юрисдикційна форма захисту цивільних прав та інтересів. *Українське правосуддя: здобутки та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16 травня 2008 року. Чернівці: Рута, 2008. С. 292–295.
10. Жуйков В. Нотариат как институт превентивного правосудия: общие цели, принципы и полномочия. *Российская юстиция*. 1998. № 6. С. 33–34.
11. Матвієнко Н. Напередодні 200-річчя закону Вантоза. *Нотаріат для Вас*. 2002. № 10. С. 3–4.
12. Майкут Х. В. До питання нотаріальної форми захисту цивільних прав. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-1, том 2. С. 65–68.
13. Желіховська Ю. В. Охорона цивільних прав та інтересів нотаріусом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К., 2012. 18 с.
14. Желіховська Ю. Охорона нотаріусом цивільних прав та інтересів шляхом посвідчення юридичних фактів. *Науково-практичний журнал «Мала енциклопедія нотаріуса»*. 2011. № 6 (60). С. 150–154.
15. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні: підручник. Х.: Право, 2011. 384 с.
16. Чечот Д. М. Неисковые производства. М.: «Юридическая литература», 1973. 322 с.
17. Комаров В. Український нотаріат: перспективи розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2012. № 5. С. 153–161.
18. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатеева, І. В. Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. 272 с.

19. Фурса С. Я. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Фурса С. Я., Фурса Є. І. К.: А.С.К., 2001. 975 с.
20. Фурса С. Я. Теоретичні основи нотаріального процесу в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. К., 2003. 40 с.
21. Підлубна Т. М. Нотаріальна форма захисту цивільних прав та інтересів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2010. Випуск 533. Правознавство. С. 44–48.
22. Дякович М. М. Нотаріальне право України: навч. посіб. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ. 2009. 683 с.
23. Радзівська Л. К. Нотаріат в Україні: навч. посіб. / Радзівська Л. К., Пасічник С. Г.; за відп. ред. Л. К. Радзівської. 2-е вид., стер. К.: Юрінком Інтер, 2000. 528 с.

УДК 347.965

ПАНЧЕНКО Н. Д.

ПРАВОВИЙ СТАТУС АДВОКАТА У ДОСУДОВОМУ ВРЕГУЛЮВАННІ АДМІНІСТРАТИВНИХ СПОРІВ

У статті розглядаються особливості правового статусу адвоката у досудовому врегулюванні адміністративних спорів. Проаналізовано адміністративно-правову регламентацію завдань та функцій адвоката у досудовому врегулюванні адміністративних спорів, серед яких виокремлено: здійснення захисту прав, свобод та законних інтересів осіб у процесі судового розгляду справ адміністративної юрисдикції; здійснення представництва інтересів клієнта в адміністративному суді; сприяння здійсненню правосуддя, зокрема, забезпечення його повноти та об'єктивності; підтримка режиму законності та стану правопорядку; підвищення рівня правової культури та правосвідомості населення.

Ключові слова: примирення сторін, адміністративний спір, судовий розгляд справи, адвокат, адміністративне судочинство, адміністративний процес.

В статье рассматриваются особенности правового статуса адвоката в досудебном урегулировании административных споров. Проанализировано административно-правовую регламентацию задач и функций адвоката в досудебном урегулировании административных споров, среди которых выделены: осуществление защиты прав, свобод и законных интересов лиц в процессе судебного рассмотрения дел административной юрисдикции; осуществление представительства интересов клиента в административном суде; содействие осуществлению правосудия, обеспечения его полноты и объективности; поддержка режима законности и состояния правопорядка; повышение уровня правовой культуры и правосознания населения.

Ключевые слова: примирение сторон, административный спор, судебное разбирательство дела, адвокат, административное судопроизводство, административный процесс.

The article considers the peculiarities of the legal status of a lawyer in the pre-trial settlement of administrative disputes. The administrative and legal regulation of the tasks and functions of a lawyer in the pre-trial settlement of administrative disputes is analyzed, among which are: protection of the rights, freedoms and legitimate interests of persons in the process of judicial review of cases of administrative jurisdiction; representation of